

A jászsági szücsbímzés továbbélése napjaink textíliáin

A Jászság nagyarányú juhtenyésztése különösen kedvezett a juhok bőrét feldolgozó népi iparág, a szücsmesterség kialakulásának és felvirágzásának.

A 19. század végére a Jászság az Alföld egyik legvirágzóbb szücsközpontjává vált. A jászsági szücsök helyenként specializálódtak. Jászberényben főként női subát és ködmönt, míg Jászapátin és Jászárokszálláson többnyire férfi subákat készítették. A mesterek a hosszú szőrű magyar (racka) juh bőréből dolgoztak, a rövid szőrű (merinói) birka bőrét csak később, a bímzés nélküli női kisbundákhoz használták.

A szücsmesterség a Jászságban is apáról fiúra szállt. Jó néhány híres szücsmester nevét megőrizte az utókor: Jászberényben Rendek, Benke, Gömöri és Danca család, Jászárokszálláson Faragó, Földi, Dóka, Tüzkő család, Jászapátiban Mihályi, Illés, Ambrus család, Jászalsószentgyörgyön Tugyi és Táboros család.

A jászsági szücsök kétféle díszes subát készítették: *tányérosat* és *feleresztettet*, más néven *vócosat*. A tányéros suba vállára dús rajzolású ún. *vállcifrát* hímezték, míg a feleresztett subánál a díszítmény a bőrök összetoldásánál bevarrott bőrcsíkok (vócok) mentén függőlegesen helyezkedett el. A férfi subákhoz általában 14-16 db juhbőrt használtak fel.

A férfi subák mellett *kerek női subákat* is készítették 10-12 báránybőrből, amelyet diófagombá festékekkel barnára pácoltak. Kerek, fekete báránybőr gallérja, és körben fekete prémszegélye volt, piros keresztirháját kékeszöld vagy fekete selyemmel hímezték

Igen keresett viseleti darab volt a jász nők körében a *kurtaderekú ködmön*, amely lehetett nyers fehér színű, ekkor zöld selyemmel vagy gyapjúval hímezték, de lehetett barna is, ebben az esetben színes fonállal díszítették. A női ködmön használata az 1870-es években maradt el a Jászságban, s helyüket az *ujjas kisbundák* foglalták el.

A jászsági szücsök a különböző bőrruhák mellett apróbb használati tárgyakat (erszény, bőrlabda) is készítették. Különösen kedvelt darab volt a kostökből készült *dohányzacskó*, amelyben a gazdák a vágott dohányt tartották.

A jászsági szücsök a subákat, ködmönöket, dohányzacskókat rendkívül gazdagon és művészién hímezték ki. Nagy szakmai tudást és aprólékos munkát igényelt a díszítő motívumok előrajzolása, amelyet gálic lébe mártott *kalamussal* a legtöbbször fejből, csak úgy szemmértékre rajzoltak a bőrre.

A jászsági szücsmunkák rendkívül finom technikával készültek, s lyukas gyolcon keresztül, fosztott vagy sodrott színes selyem fonállal, később egyszínű zöld gyapjúfonállal hímezték rájuk a szebbnél-szebb mintákat.

A jászsági subák, ködmönök jellegzetes bímzésvilágát a rendkívül változatos és *beszédes* motívumok harmóniája alakította ki: *csukott és nyitott tulipánok, rozmarinágak, forgórózsák, császárszakáll, gyorgyina, nefelejcs, szegfű, kutyatök, szücsrózsák, büdösbogarak, saskörmök, vesevirágok*.

A jászsági subákat és ködmönöket a 19. század közepéig *színes bímzés* (kétféle zöld és kék, vörös, sárga, meggyszínű és fekete) borította. Az 1880-as évektől azonban az egyre terjedő polgári ízlés hatására, fokozatosan *egyszínű zölddé* vált. Változás történt a bímzőfonal tekintetében is. A korábban használt selyemfonalat felváltotta a könnyebb kezelésű gyapjúfonál.

A 19. század végén meginduló tökéletes iparfejlődés a paraszti életformát megváltoztatta, s ennek következményeként az öltözködés is jelentősen átalakult. A hagyományos ruhadarabokat fokozatosan felváltották a boltban vásárolható, általános polgári ízlést tükrözö ruhanemük.

A 19. század végére a hosszú szőrű rackajuhot is lassanként kiszorította a széles körben terjedő merinói juh (birka), amelynek selymes gyapja fontos alapanyaga volt a posztógyártásnak.

A fajtaváltással, a bőrruhák iránti kereslet csökkenésével a szücsmesterség jelentősége erősen háttérbe szorult. S amikor a bőrruhák végleg kiszorultak az öltözködésből, feledésbe ment a jászsági szücsmesterek egykori tudománya is.

A jászsági szücsök egykori gazdag mintakészlete az idők folyamán teljesen feledésbe merült. Az 1970-es évek második felében, a Jászságban működő hímző asszonyok figyelme a rég elfeledett szücsminták felé fordult. E munka legfőbb ösztönzője *Szikszai Gábor ny. általános iskolai tanár*, a jászapáti Vágó Pál Helytörténeti Gyűjtemény vezetője és *Fejér Mária*, a jászberényi Tanítóképző Főiskola kézimunka tanára volt, aki több éven át nagy szakértelemmel és lelkesedéssel irányította az értékmentő tevékenységet.

A kezdeményezés hamar követőre talált a jászapáti, a jászberényi és a jászárokszálási hímző szakkörök körében, akik azonnal megkezdték a régi motívumok, minták felkutatását, elemzését, és keresték a lakástextíliákon és ruhadarabokon való másodlagos alkalmazás lehetőségét. A munkához hamarosan csatlakozott az Ujszászi Népi Díszítőművészeti Szakkör is. A hímző asszonyok népes közössége megalakította a Jász Népi Díszítőművészeti Alkotóközösséget, és csatlakoztak a Kenyeres Sándorné vezette Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Népművészeti Egyesülethez.

A hímző asszonyoknak az volt a céljuk, hogy megtalálják azt a megoldást, amellyel a régi mintákat napjaink textíliáin is alkalmazhatják. Már a munka elején egyértelművé vált, hogy hímzett subák zárt mintaegységei, a *válltányérok* és a *sorminták* nem használhatók fel változatlan formában az új alkalmazásban, ezért meg kell bontani őket, s a motívumokból (sasköröm, kutyatök, bődösbogaras, galambkosár, császárszakáll, vesevirág, gyorgyina, rozmaryingág, nyitott-csukott tulipánok stb.) új mintákat kell tervezni.

A régen csak bőrruhákon alkalmazott mintaegységeket megbontva, saját tervezésű mintákat készítettek, s így már sikeresen tudták alkalmazni azokat a mai textíliákon. A hímző asszonyok megtalálták azokat az alapanyagokat is (vászon, selyem, pamutszövet) is, amelyekre az egykori hímzés hitelesen rávarrhatóvá vált.

A jászsági subák és ködmönök hímzése a 19. század végéig színes volt, s csak a polgári ízlés hatására változott egyszínű zöldre. A hímző asszonyok szerették volna a színes hímzést feleleveníteni, de a mai bolti fonalakkal nem lehetett elérni az eredeti színvilágot, ezért az egyszínű zöld hímzés mellett döntöttek, amelyet nyers színű *vászonra* vagy *puplinra világosabb* vagy *sötétebb kétszálal osztott zöld fonallal hímeznek*.

Így alakították ki a hímző asszonyok a régi szücs-hímzésből azt a *sajátos jász hímzést*, amely már szervesen illeszkedik napjaink textíliáinak szerkezeti követelményeihez.

Az alkotóközösség elismert mintatervezői: Misi Éva, Vasné Sass Katalin (Jászberény), Ambrus Andrásné, Molnárné Szikszai Klára (Jászapáti), Szabó Pál Antalné (Ujszász), Illés Zsuzsanna (Nagykátá).

A jászsági hímző asszonyok kitartó munkáját az 1990-es évek végén végre siker koronázta, s ennek köszönhetően ezt a rendkívül gazdag mintakincset az egész ország megismerhette. 1997-ben a Jász Múzeum is a nemes ügy mellé állt, s az általa rendezett *Jászági szücsminták továbbélése napjaink textíliáin* című időszaki kiállítás, valamint az 1998-ban kiadott *Jászági szücsminták textíliákon* című könyv (második, bővített kiadása 2009-ben látott napvilágot) jelentős segítséget nyújtott a hímző asszonyok elkötelezett értékmentő munkájához.

Az asszonyok ma is nagy lelkesedéssel tervezik és hímezik a gyönyörű motívumokat a terítőkre, futókra, párnákra, függönyökre, zsebkendőkre, blúzokra, ingekre, s ma már nagyon sok jászsági lakásban találkozunk jász hímzéssel díszített textíliákkal, de a jászsági templomok oltárait is jász mintás terítő díszíti.

A közös munkának köszönhetően a hímző asszonyok egyre eredményesebben dolgoznak, évről-évre gyarapodik zsűrizett alkotásaik száma, s nagy sikerrel szerepelnek hazai és külföldi kiállításokon.

A jázsági szűcsminták megismerésében és széleskörű népszerűsítésében a jázsági és az újszászi díszítőművészeti szakkörökön túl nagy szerepet játszanak a kirajzolt jász települések hímző asszonyai is (Lajosmizse, Jászkarajenő, Jászszentlászló, Kiskundorozsma).

Az elmúlt 40 év alatt jelentős előrelépés történt a jász mintakincs megmentése érdekében. A jellegzetes jász minták ma már nemcsak textilekre, de mintegy harmadlagos felhasználásban különböző alapanyagú tárgyakra (cserép és porcelán tányérokra, butellákra, ékszerekre, bélyegekre, tortákra és sok más egyéb használati tárgyra) is rákerülnek.

Az egykori jázsági szűcsök gazdag és változatos mintagyűjteménye népművészetünk értékes része, amelyet, ha némiképp átértelmezett módon is, de sikerült megmenteni az utókor számára.

Dr. Bathó Edit néprajzkutató